

Marijan Valković:

DOPRINOSI KONCILSKOJ MORALNOJ TEOLOGIJI

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

Prvi dio knjige: Brak i odnosi između muškarca i žene - «Muškarac, žena i brak u teologiji Matthiasa Josepha Scheebena» (5 poglavlja), prijevod doktorskog rada.

S obzirom da se radi o doktorskome radu, važno je iz Valkovićeve analize Scheebenove teologije prozrijeti lik i misao samoga Valkovića.

I. poglavlje: Čovjek – slika Božja

Već iz same metodologije doktorskog rada da se naslutiti modernost pristupa Valkovića ovoj problematici. On polazi od antropologije. Naravno da u tome slijedi Scheebena, no njegova interpretacija ovoga autora ukazuje na to da bilo kakav pristup razmatranju problema iz sfere moderne moralne teologije mora svoju početnu točku razmatranja imati u antropologiji. Nije čudo da Valković tako spremno prihvaća antropologiju kao odskočnu dasku svojih promišljanja. Sama činjenica da je kao mentore imao i Josepha Fuchsa i Bernharda Häringa objašnjava da mu se ovaj pristup gotovo spontano nametnuo. Oba ova velika moralista bila su prvenstveno «zabrinuta za čovjeka», ponajprije antropolozi, a potom moralni teolozi. Moralna je teologija za njih bila znanost koja mora promovirati čovjeka, tj. prikazati istinsku sliku o čovjeku u lepezi brojnih antropoloških zabluda. Teško ćemo i mi danas moći opravdati mnoge stavove kršćanske etike i crkvenog učiteljstva ukoliko ih ne prikažemo kao stavove koji jedino mogu sačuvati čovjeka od njegova svođenja na objekt manipulacije. Stoga je i danas istinska, biblijski utemeljena antropologija jedni mogući početak moralno-teološkog razmišljanja (npr. kako objasniti nedopuštenost kontracepcije, uporabe kondoma, manipuliranja embrijem, ako prije toga ne prikažemo tko je za nas čovjek?). Poimanje čovjeka kao «imago Dei» prilično jasno ocrtava

okvire kako postupati s čovjekom, u čemu se sastoji njegovo dostojanstvo, gdje su granice iza kojih nestaje ljudskost. Scheeben i Valković jednodušno prihvaćaju ovu tezu. Utoliko je njegov doktorski rad važan, jer nadopunjava misao koju je nakon Drugog vatikanskog sabora izrekao Pavao VI. kada je otprilike ustvrdio: «Može nam se predbacivati da tijekom Koncila nismo dovoljno obradili neke teme ili problematike, ali nam se zacijelo ne može zamjeriti da nam u prvom planu uvijek nije bio čovjek». Ako je Scheeben dao odlučujući doprinos uvažavanju definicije čovjeka kao slike Božje u dogmatskoj teologiji, Valković ovu definiciju uzima kao podlogu moralne teologije. Ova definicija jedina je sposobna nadići sve dualizme u definiciji čovjeka kojih je tijekom povijesti u teološkom razmišljanju bilo mnogo (npr. razlikovanja između «slike» – ostaje i nakon grijeha, i «sličnosti» – gubi se nakon grijeha; omalovažavanje tijela itd.). «Scheeben snažno insistira na cjelovitom aspektu čovjeka» (str. 28). Važno je naglasiti da se radi o «plastičnoj slici Božjoj», dakle ne o nekakvoj čisto metafizičkoj definiciji čovjeka nego o poimanju čovjeka kao dinamičnog bića, kao bića odnosa, gdje istaknuto mjesto ima moralna sloboda. Ovakva antropološka slika čovjeka pogodna je da se u njoj utemelji moralno-teološko razmišljanje. Ova «antropologizacija» moralno-teološkog razmišljanja prvi je značajan doprinos Valkovića razvoju pokoncilске moralne teologije. Čak i u onim segmentima u kojima se Valković ne ustručava izreći svoju kritičku misao na neke dijelove Scheebenove antropologije, npr. u dijelu gdje ona na neki način omalovažava ženu. Upravo tom kritikom izlazi na vidjelo gotovo «proročki» duh kojim je Valković predvidio kojim će pravcem krenuti pokoncilska obnova antropologije i moralne teologije. Pogotovo stoga jer se ova antropologija ne zaustavlja na promatranju čovjeka-pojedinca nego nastoji teološko-antropološki osmisliti i njegove odnose, npr. one u obitelji putem analogije: Presveto Trojstvo – obitelj. I tu se Valković distancira od Scheebena i dokazuje dalekovidnost kada tvrdi kako je «analogija kao takva vrlo upitna i vrvi dvosmislenim rješenjima i nijansama koje je teško precizirati» (str. 44).

II. poglavlje: Teologija žene

Paralelizam između Duha Svetoga i žene, što je osnova Scheebenove teologije žene, teško je uklopiti u moderna teološka razmišljanja o ženi. Simbolizam ili analogija koja uspoređuje ulogu Duha Svetoga unutar Trojstva s ulogom žene unutar obitelji teško je shvatljiv modernom čovjeku. No upravo svijest o ovoj činjenici pruža Valkoviću priliku predočiti svoje viđenje vrednovanja žene u katoličkoj teologiji. Valković ženu promatra u odnosu na bipolarnost spolova u ljudskoj naravi, dok Scheeben upada u subordinacionizam i osobine žene smatra nedostacima (str. 58). Ovdje se Valković suprotstavlja Scheebenu i na neki način izriče ono što će u više navrata izreći papa Ivan Pavao II. Za Valkovića je nepobitno da je u povijesti spasenja sudbina čovječanstva i svijeta vezana uz ženu, štoviše, u ženi prepoznaje simbol religioznosti (str. 58-59). U tom smislu, zaključuje Valković, «prirodne osobine žene i njezina psihologija nisu nešto nesavršeno i manje vrijedno nego su izraz različitoga poslanja i različitoga značenja» (str. 59). Suočavajući se s vrednovanjem žene koje Valkovića ne zadovoljava, daje mu priliku upoznati nas s povijesnim razlozima zašto je do takva vrednovanja došlo. Tako, na jedan indirektan način, Valković želi definitivno raskrstiti sa svim onim poimanjima koji su na bilo koji način omalovažavali ženu, pa bilo to i nekim gnostičkim i mudrosnim elementima i analogijama. No kada govori o odnosu žena – Crkva, Scheeben ide tako daleko da govori o majčinstvu katoličkog svećenstva. Valković pak zaključuje kako se Scheebenova shvaćanja «ne čine tako plodnim tлом za teologiju katoličkog laikata, u smislu u kojem se ona pomalja na obzoru ovih posljednjih desetljeća i kao što je izložena u konstitucijama Drugoga vatikanskog koncila» (str. 76). Ovdje se sučeljavaju Scheeben, mistik i pjesnik, i Valković koji je teolog. Valković staje gdje nema čvrstih argumenata. Scheeben tu tek počinje svojim razmišljanjima, pa je logično da su često neargumentirana. No važnije je uočiti da putem ovih analiza na vidjelo izlazi znanstveni lik Valkovića, tj. znanstvenika koji nikada neće izreći tezu za koju nije siguran da ju ne može argumentima potkrijepiti. Onome tko je upoznat s

Valkovićevom misli i riječi postaje jasno zašto je na svojim tezama i razmišljanjima toliko radio. Ali sigurni smo da ono što je napisao ima svoj filozofsko-teološki i svetopisamski temelj.

III. poglavlje: Brak, spolnost i rađanje u naumu stvaranja

Slično se događa i kod obrade teme braka. Upravo je pretjerano insistiranje Scheebena na hijerarhiji muža i žene bilo povodom Valkoviću da, uz pomoć drugih teologa, indirektno iznese svoje mišljenje o odnosima unutar braka kao mjestu međusobnog obogaćivanja bračnih drugova, što je danas uvriježeno teološko stajalište i stav crkvenog učiteljstva. Tako, s obzirom da Scheeben vrhunski cilj ženidbe vidi samo u rađanju, kaže: «Čini nam se da na području toga tradicionalnog učenja (o ciljevima braka, op.a.) ima nešto što, gotovo nesvjesno i više materijalno no formalno, teži k većem naglašavanju osobnih vrijednosti ženidbe.» Scheebenovom «angelizmu» (str. 97) kada govori o spolnosti i braku, o spolnoj i bračnoj etici, Valković suprotstavlja etiku koja je sposobna čovjeka voditi, a ne samo normirati njegovo ponašanje. Scheeben govori o ljudima kao da su anđeli, tj. njegova etika želi ljude učiniti anđelima. Valkovićeva etika želi progresivno čovjeka dovesti do toga da čini dobro, i na spolnom i bračnom planu, što nije uvijek tako jednostavno, kako misli Scheeben.

IV. poglavlje: Istraživanja o intimnoj naravi «jedinstva udvoje» u braku

I ovdje se Valković odlučno opire Scheebenovoj hijerarhizaciji odnosa u braku. No dosta napora i riječi upotrijebio je upravo kako bi osvijetlio temelje ovih Scheebenovih stavova. Ovo je svojevrsna Valkovićeva metodologija: najprije pokušati objektivno sagledati što netko kaže, zatim sagledati sve okolnosti koje utjecale su na ovu misao i tek onda izreći svoju kritiku ili drugačiji stav. Ovako Valkovićeva kritika uvijek izgleda opravdana. Samo suprotstavljanje oprečnih teza kod čitatelja bi izazvalo neizvjesnost kojoj se teoriji

prikloniti. Simbolizam, analogija, govor o Trojstvu, mistično-poetski pristup kada Scheeben govori o temama kao što su brak i bračna ljubav očito za Valkovića nisu dostatni. Zato predbacuje Scheebenu da u širokom luku zaobilazi praktične zaključke koji se odnose na spolno sjedinjenje i njegovo izravno i konkretno značenje (str. 141). Ovdje na vidjelo izvire moralist i etičar praktičnog tipa koji svako teoretsko načelo primjenjuje na praksu.

V. Sakrament ženidbe

Scheebenovo poimanje sakramenta ženidbe, iako jako obilježeno vremenom i prostorom u kojemu Scheeben živi, ali i teologijom o kojoj ovisi, ipak daje Valkoviću dovoljno smjernica kako danas govoriti o sakramentu ženidbe. On Scheebena koristi pozitivno i negativno. Ne samo u svojim pozitivnim aspektima nego i u onome u čemu je ova teologija nedostatna Valković pronalazi smjernice budućeg teološkog vrednovanja obitelji i ženidbe. Ovdje na vidjelo dolazi Valković kakvoga smo poznavali: ne učimo samo na onim mislima s kojima se slažemo nego učimo, možda još i više, na mislima i riječima s kojima se ne slažemo. Veličina teologa Valkovića ogleda se upravo u širokom spektru pogleda i teoloških stavova s kojima se suočava i iz svakoga uspijeva izvući nešto korisno za stvaranje vlastite misaone sinteze.

Valja odati priznanje prof. Stjepanu Balobanu koji je ovaj doktorski rad priredio za tisak. Možemo se samo čuditi kako sam prof. Valković nije to učinio još za svoga života. Isto tako moramo odati priznanje prevoditelju s talijanskog jezika Slavku Antunoviću, koji je zaista učinio stručan prijevod. Vjerujem da to nije bio lak posao, s obzirom na obilje stručne, pogotovo skolastične, terminologije.

Kada čitatelj pročita ovaj prvi dio knjige, ne dobiva samo uvid u Scheebenovu teologiju niti samo u Valkovićeve stavove, nego je upoznat s nebrotjenim biblijskim, patrističkim i skolastičkim naporima oko vrednovanja braka i ženidbe. Osim toga, upoznaje se sa širokim spektrom pogleda i stavova koje su u 19. stoljeću zastupali

razni teolozi i teološke škole u tom pitanju. Jednom riječju, kada netko bude govorio i pisao o teologiji ženidbe, pogotovo s povijesno-teološkog aspekta, neće moći zaobići ovu knjigu.

Znamo da u opusu Marijana Valkovića ima još sličnih teoloških tekstova koji zavređuju ugledati svjetlo dana ili pak ponovno biti tiskani. Nadamo se da se priređivači nisu umorili i da će nastaviti ovim putem.

Josip Grbac